

WATER VERBINDT

 UNIE VAN
WATERSCHAPPEN

 Vewin
Vereniging van waterbedrijven in Nederland

Water verbindt

Unie van Waterschappen en Vewin pleiten voor een **Nationale Watertransitie**: gezamenlijk toekomstperspectief voor een klimaatrobuust watersysteem

Management samenvatting

Op woensdag 17 maart 2021 staan de verkiezingen voor een nieuwe Tweede Kamer gepland. Het komende kabinet staat voor enorme uitdagingen op het gebied van o.a. de energietransitie, woningopgave, ruimtelijke ordening, stikstof, waterkwaliteit, natuur en klimaat (de coronacrisis daargelaten). Er zal een brede transitie plaatsvinden waar water integraal deel van uitmaakt. Water is in Nederland dé bindende factor. We zijn er als natie groot mee geworden en het verleden heeft uitgewezen dat we in gezamenlijkheid enorme maatschappelijke opgaven hebben weten te volbrengen; denk bijvoorbeeld aan de Deltawerken. We staan nu voor een nieuwe uitdaging: onze weerbaarheid tegen droogte. Drie opeenvolgende droge zomers hebben de mismatch tussen de beschikbaarheid van water en het watergebruik in grote delen van Nederland duidelijk gemaakt. Daarnaast is het realiseren van een goede waterkwaliteit een belangrijke opgave, omdat de doelen van de Kaderrichtlijn Water op veel plaatsen niet worden gehaald. Waterkwaliteit en waterkwantiteit zijn twee kanten van dezelfde medaille.

Wij, de waterschappen en drinkwaterbedrijven, voelen de urgentie om de transitie naar een klimaatrobuust watersysteem te versnellen, om daarmee nadelige effecten van de terugkerende droogte te voorkomen of verminderen, en de waterkwaliteit te verbeteren.

Deze transitie vraagt om een nationale ambitie en om regionaal maatwerk dat in samenwerking met alle betrokkenen verkend en uitgevoerd gaat worden. We kunnen dit niet alleen en doen een beroep op medeoverheden en gebiedspartners om samen een klimaatrobuust watersysteem te realiseren. We geven hiermee invulling aan de uitgangspunten van de NOVI, het Deltaprogramma en de Kaderrichtlijn Water:

- Water sturend laten zijn voor de ruimtelijke inrichting,
- Water beter vasthouden en verdelen,
- Zuinig omgaan met water,
- Waterkwaliteit verbeteren en vervuiling voorkómen

De waterschappen en drinkwaterbedrijven kunnen een bijdrage leveren aan de transitie door het verkennen van de kansen en aandragen van integrale oplossingen in de regio, door zelf hoge prioriteit te geven aan het vasthouden van water en het in evenwicht brengen van onttrekkingen en aanvullingen van grond- en oppervlaktewater. Waar nodig verbeteren waterschappen hun zicht en grip op grondwater-onttrekkingen. We monitoren de grond- en oppervlaktewaterkwaliteit en signaleren acute en potentiële bedreigingen en we delen onze data en kennis met andere partijen bijvoorbeeld ten behoeve van zuivering en vergunningverlening. We kunnen samen waterkwaliteits- en droogtevraagstukken in de regio oppakken, projecten initiëren en werken aan een gezamenlijke regionale uitvoeringsagenda. Waterschappen en drinkwaterbedrijven werken samen met de landbouwsector om emissies van nitraten, fosfaten en gewasbeschermingsmiddelen terug te dringen en met partijen uit de zorgsector aan een reductie van de concentratie van medicijnresten in het milieu. We dragen bij aan het opstellen van de gebiedsdossiers om de Kaderrichtlijn Water doelen bij de winningen voor drinkwaterproductie te helpen bereiken. Ook zullen we via een case-by-case benadering intensiever onderzoeken wat de mogelijkheden zijn voor hergebruik van restwater/effluent en de inzet van alternatieve bronnen en waterbesparing door grootgebruikers.

We roepen Rijk, provincies en gemeenten op om met ons en de gebiedspartners in de regio werk te maken van de noodzakelijke ruimtelijke keuzes in de boven- en ondergrond voor een duurzame leefomgeving.

Niet alles kan overal. Deze keuzes moeten gemaakt worden op basis van kansen en bedreigingen voor het watersysteem. De focus ligt op het beter vasthouden van grond- en oppervlaktewater en op het realiseren en behouden van een goede waterkwaliteit. Regionaal opgestelde visiekaarten en watersysteemanalyses kunnen hiervoor als basis dienen. Stel als overheden ook gezamenlijk een landelijk regiekader op voor een geordende ondergrond, gericht op behoud en herstel van de grondwatervoorraad en gekoppeld aan het gebruik van de bovengrond. Overheden moeten verbetering van de waterkwaliteit van grond- en oppervlaktewater en de kwaliteit van bronnen voor drinkwater prioriteit geven in hun water- en omgevingsplannen om de doelen van de Kaderrichtlijn Water te kunnen halen. Vervuiling voorkómen moet de basis zijn voor iedereen. Er is meer inspanning nodig om de waterkwaliteit van grond- en oppervlaktewater te verbeteren, zodat deze aan de normen voldoet. Voor de bronnen voor drinkwater is nog een stap extra nodig omdat de waterkwaliteit volgens Europese afspraken zoveel moet verbeteren dat op termijn minder zuiveringsinspanning nodig is.

Het Rijk kan de samenwerking tussen betrokken partijen stimuleren door te investeren in kennis- en innovatieprogramma's en door wettelijke belemmeringen weg te nemen. Verder kunnen middelen vanuit het Klimaatakkoord en de Programma's Natuur en Stikstof meekoppelkansen met water creëren, waaronder de vernatting van veenweidegebieden waarmee tegelijkertijd bodemdaling wordt tegengegaan en CO₂ uitstoot wordt verminderd.

We vragen gebiedspartners om mee te denken in wat er nodig is om water beter vast te houden en te verdelen, samen met ons het verschil te maken en te zorgen dat functies en gebruik beter op het watersysteem worden afgestemd en te experimenteren en innoveren om het waterverbruik te verminderen.

Deze agenda is te lezen als een werkboek voor een watertransitie-agenda om het volgende kabinet, mede-overheden, gebiedspartners en gebruikers en natuurlijk ook onszelf aan te zetten tot actie om invulling te geven aan de ontwikkeling van een klimaatrobuust watersysteem: wat, wie, waarmee en waar. Het proces bestaat uit de volgende stappen:

- Op 10 december 2020 heeft een bijeenkomst met gezag- en belanghebbende organisaties plaatsgevonden, waarin we de urgentie toetsen en draagvlak voor de agenda verkennen.
- Op 9 februari vond een online 'waterdebat' plaats. De onderwerpen waren 'Nationale watertransitie noodzakelijk voor een toekomstbestendig Nederland' en 'Schoon water: geen luxe maar noodzaak', waarbij vragen beantwoord zijn door experts, politiek en overige deelnemers.
- Op 1 maart 2021 organiseren we een maatschappelijk debat over water op BNR Nieuwsradio, waar we in gesprek gaan met de samenleving over de kansen en oplossingen voor een klimaatrobuust watersysteem.

Zo beginnen we met elkaar met een stevige agenda voor de komende vier jaar.

Inleiding

Weersextremen en klimaatverandering eisen dat we in Nederland fundamenteel anders omgaan met de inrichting en het beheer van onze watersystemen. De wateroverlast uit 2016 en droogte van 2018, 2019 en 2020 hebben duidelijk gemaakt dat er in het watersysteem belangrijke uitdagingen voor ons liggen. Zowel de landbouw, natuur als het bebouwde gebied hebben de laatste jaren veel schade ondervonden¹. Dat is een situatie die ongewenst is, er is een omslag nodig om de balans te herstellen. In april 2020 hebben de waterschappen en drinkwaterbedrijven afgestemd via ‘oproepen’ aandacht gevraagd voor de noodzaak van herstel van de natuurlijke balans van het watersysteem. Het is ontegenzeggelijk dat wensen vanuit gebruik en ruimtelijke keuzes beter moeten worden afgestemd op het watersysteem, en dat nieuwe eisen worden gesteld aan het beter vasthouden van water en het verbeteren van de waterkwaliteit. De huidige inrichting, het beheer en de benutting van ons watersysteem zijn er niet op gericht om effecten van droogte – veroorzaakt door weinig neerslag en een hoge verdampingsvraag – op het grondwatersysteem en de watervoerendheid van beken te beperken. Ontwatering via sloten, drainagebuizen en andere watergangen en grondwateronttrekkingen versterken dit.

Daarnaast staat de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater en de kwaliteit van bronnen voor drinkwater onder toenemende druk. De doelen van de Kaderrichtlijn Water worden op veel plaatsen niet gehaald. Veel water is niet geschikt voor de functies waar we het voor willen gebruiken: recreatie, landbouw, drinkwater, ondersteuning van natuur en biodiversiteit. De waterkwaliteit wordt negatief beïnvloed door bijvoorbeeld (restanten van) gewasbeschermingsmiddelen, medicijnresten en industriële stoffen, nitraten en fosfaten en oude bodemverontreinigingen. Langdurige droge periodes zorgen ervoor dat kwaliteitsproblemen in oppervlaktewater verergeren omdat er minder verdunning plaatsvindt. In grondwater komen steeds meer stoffen op steeds grotere diepten terecht. Activiteiten in de ondergrond zoals geothermie en warmte- en koudeopslag kunnen als gevolg van de boringen die hiervoor nodig zijn negatieve effecten hebben op de grondwaterkwaliteit.

Daarom trekken we nogmaals aan de bel: het roer moet om! We vragen met een gezamenlijke agenda – en een wenkend toekomstperspectief – aandacht van de politiek, de Rijksoverheid, maar ook van andere overheden en bovenal: de samenleving. Een herbezinning nu is op zijn plaats. Om het watersysteem klimaatrobuust en daarmee toekomstbestendig te maken zal water een leidende factor voor onze samenleving moeten zijn.

Waterschappen en drinkwaterbedrijven hebben – de naam zegt het al – water als *core-business*. Wij voorzien in essentiële levensbehoeften (volksgezondheid en veiligheid), voelen ons mede verantwoordelijk voor een goed uitgebalanceerd (grond)watersysteem en hebben in de praktijk ervaren waar het knelt. Een veranderend klimaat – o.a. langere periodes van neerslagtekort, minder water via de grote rivieren en verzilting – leidt tot een steeds grotere disbalans in wateraanvoer en -afvoer in het huidige watersysteem, en kan waterkwaliteitsproblemen verergeren. Daarbovenop versterkt de droogte (periodiek) verhoogd watergebruik – door o.a. extra beregening van gewassen, het vullen van zwembaden en de toegenomen watervraag in de bovenstroomse landen – en vergroot daarmee de noodzaak voor systeemverandering, terwijl in de praktijk deze systeemverandering vooralsnog nauwelijks dichterbij is gekomen. Ook provincies en Rijk hebben een belangrijke rol als het gaat om de balans in het (grond)watersysteem, een goede waterkwaliteit en een klimaatbestendige inrichting. Daarom moet deze maatschappelijke opgave met urgentie bij alle betrokken partijen hoge prioriteit krijgen. Zonder extra inzet en bereidwilligheid om in te grijpen en te investeren in de langere termijn en water beter vast te houden – systeemverandering – gaat dit niet lukken. Dan koersen we onnodig af op een situatie waarin periodiek in hooggelegen delen van Nederland watertekorten steeds nijpender worden, de risico's op lagere afvoer van de grote rivieren groter

¹ Schade door droogte in 2018 bedroeg 1 tot 1,5 miljard, gesteld in bevindingen beleidstafel droogte; schade door wateroverlast in 2016 was enkele honderden miljoenen.

worden en daarmee de waterkwaliteit en de ecologie onder druk staat en de maatschappelijke schade groter. Dit vereist een verandering in ons gezamenlijk denken en handelen.

De uitgangspunten van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI), het Deltaprogramma en de Kaderrichtlijn Water zijn een goede basis:

- 1. Water stuurt het gebruik van boven- en ondergrond**
- 2. Water beter vasthouden en verdelen**
- 3. Zuinig omgaan met water**
- 4. Waterkwaliteit verbeteren en vervuiling voorkómen**

Op jaarbasis valt er in Nederland en in het stroomgebied van de Maas en de Rijn voldoende neerslag, maar in periodes van droogte zoals afgelopen zomers komen we regionaal tientallen miljoenen m³ water tekort. Dus we staan voor een belangrijke maatschappelijke uitdaging: hoe kunnen we de aanpak versnellen en met alle betrokken partijen concreet uitvoering aan deze uitgangspunten geven?

Naar analogie van de energietransitie heeft Nederland een 'Nationale Watertransitie' nodig. Ter illustratie schetsen we het wenkende toekomstperspectief², hier willen we graag in 2050 met elkaar staan.

Perspectief 2050

In 2050 is de waterhuishouding weer gezond en klimaatrobuust. Zowel in het bebouwde als het landelijke gebied en van de polders tot beekdalen en van hoge zandruggen tot de grote rivieren. Het grond- en oppervlaktewatersysteem kan de grotere weersextremen opvangen door maximaal gebruik te maken van de dempende sponswerking van de bodem/ondergrond en de natuurlijke hoogteverschillen voor het vasthouden van water. De grond- en oppervlaktewatergebruikers hebben zich in 30 jaar getransformeerd en optimaal aangepast aan deze gebiedseigenschappen. Zij zitten 'op hun plek', zij bufferen en leveren bij wateroverschotten en -tekorten en zorgen ervoor dat het water schoon is en blijft. De publieke drinkwatervoorziening is duurzaam veiliggesteld. Ondernemers hebben een duurzame en economisch bestendige toekomst, waarbij spaarzaam met water wordt omgegaan.

De knelpunten in de jaren '20 hebben aangezet tot een ware watertransitie. De stikstofproblematiek, de omvorming naar circulaire landbouw, de ruimtelijke impact van de energietransitie, de bedreiging van de biodiversiteit, de matige kwaliteit van het oppervlaktewater en de opgaven voor woningbouw en transport en logistiek zetten alles op scherp. De grenzen waren bereikt en vaak ook ruim overschreden. Dat niet "alles overal kan" zonder respect voor elkaar en de omgeving werd overduidelijk en was de start voor een gebiedsgerichte aanpak waarbij alle gebruikers zich richten naar het bodem- en watersysteem.

Het resultaat, na 30 jaar werken aan deze cultuuromslag, is een gezond, productief, aantrekkelijk en klimaatrobuust landschap. De maatschappelijke opgaven zijn in ieder gebied gerealiseerd met een eigen passende aanpak, maar wel met voor alle gebieden een set van heldere spelregels voor alle watergebruikers.

- Elke druppel vasthouden en infiltreren waar deze valt
- Functies passen zich aan het bodem- en watersysteem aan
- Wat schoon is moet schoon blijven

De watertransitie is in gang gezet door de gevoelde urgentie, de ervaren knelpunten en het gezamenlijke respect voor de draagkracht van het gebied. Het wenkend perspectief dat ontstaat als alle gebruikers het bodem- en watersysteem hanteren als wegwijzer voor alle ontwikkelingen. Dit is in gang gehouden door te stimuleren waar het nodig- en aan te spreken en te handhaven waar het noodzakelijk is.

² Waterschap De Dommel gebruikt een dergelijk wenkend perspectief als uitnodiging om in het gebied met alle betrokkenen in gesprek te gaan over de gewenste watertransitie.

Een gezamenlijk perspectief

Op het vlak van water (beschikbaarheid) is veel werk aan de winkel. De Unie van Waterschappen en Vewin nodigen met de aanbevelingen in deze agenda de leden (organisaties) uit om een appèl te doen, zeker aan de politiek en de Rijksoverheid, maar ook aan de andere overheden en bovenal aan de samenleving. Naast de handschoen die waterschappen en drinkwaterbedrijven zelf kunnen oppakken is ondersteuning vanuit de politiek nodig, niet alleen in het nieuwe regeerakkoord maar ook in het Rijksbeleid de komende regeerperiode om de beoogde watertransitie te bereiken.

1. Water stuurt het gebruik van de boven- en ondergrond

Een sluitende waterbalans dient het vertrekpunt te zijn voor ruimtelijke keuzes over stedelijke ontwikkeling, infrastructuur, landbouw en natuur. Waar gaat dit samen, waar niet en wat zijn de randvoorwaarden? Gemeentes, provincies en rijk gaan over ruimtelijke inrichting van bovengrond en ondergrond. Waar is natuur gewenst en logisch, waar verbouwen we kwetsbare gewassen, welke gebieden en gedeeltes van de ondergrond reserveren we voor de (toekomstige) drinkwatervoorziening? Niet alles kan overal. Gebieden waar van oudsher kwetsbare natte natuur zit, kun je geen diep ontwaterende landbouwfunctie geven. De grondwaterbeschermingsgebieden en hun ondergrond willen we reserveren als schone bron voor drinkwater en worden gevrijwaard van risicovolle activiteiten als (bio-)industrie, WKO-putten³ en Geothermie.

Door slim te combineren en te innoveren kan een vitaal (grond)watersysteem goed samengaan met het gebruik ervan: een emissiearme landbouw, gewassen die weinig water gebruiken of goed gedijen in natte omstandigheden. Maar ook ruimtelijke keuzes maken, boven en onder de grond. Door de run op aardwarmte als energiebron schuilt gevaar voor grondwaterkwantiteit en -kwaliteit. Zonder een heldere keuze voor functiescheiding prikken we als een omgekeerd spijkerbed massaal onze grondwaterlichamen lek. We moeten slim samenwerken en zorgen dat we met elkaar het grondwater niet méér gaan belasten maar juist béter gaan beschermen. Hierbij is het ook van belang om het watersysteem in boven- en ondergrond in samenhang te beschouwen, ter voorkoming van afwenteling van problemen van oppervlaktewater naar grondwater of andersom.

Maatschappelijke doelen voor de langere termijn, kunnen (op korte termijn) met gevestigde belangen schuren. Stel: we verhogen de grondwaterstand op de hoge zandgronden met 10 centimeter, dan ontstaat een enorme extra waterbuffer, met minder droogteschade en meer kansen voor herstel van beekdalen en natuurwaarden. Maar ook een grotere kans op natte voeten en minder gunstige omstandigheden voor bestaande functies zoals de landbouw. Dit voorbeeld laat zien hoe belangrijk het is om met alle gebiedspartners plannen te maken, waarbij het essentieel is dat de nadelen van een bepaalde maatregel niet eenzijdig afgewenteld worden.

Toch zijn deze doelen cruciaal. We moeten het lef hebben om ruimtelijke keuzes te maken op basis van water, in een samenhangende strategie met voldoende oog voor de leefbaarheid en de economische bedrijvigheid in een gebied.

Wat we zelf kunnen bieden:

- Waterschappen en drinkwaterbedrijven kunnen per regio bouwstenen aandragen voor integrale oplossingen met behulp van watersysteemanalyses en visiekaarten⁴, waarin kansen en kansrijke combinaties zijn verkend en waarin randvoorwaarden voor functies en gebruik zijn aangegeven.

³ Warmte Koude Opslag (WKO): een methode om energie in de vorm van warmte of koude op te slaan in de bodem.

⁴ De visiekaart in figuur 1 is een concreet praktijkvoorbeeld van hoe in de regio invulling kan worden gegeven aan het maken van ruimtelijke keuzes gedreven door water.

Wat vragen we:

- We roepen Rijk, provincies en gemeenten op om met elkaar en de gebiedspartners in de regio werk te maken van de noodzakelijke ruimtelijke keuzes voor een duurzame leefomgeving. Niet alles kan overal. Deze keuzes worden gedreven door water (grond- en oppervlaktewater) en maken gebruik van de per regio opgestelde visiekaarten en uitgevoerde watersysteemanalyses en verkenningen.
- We vragen de op te richten Studiegroep Grondwater om het huidige grondwaterbeleid te analyseren en te kijken waaraan het schort in het beheer en in de bescherming van de grondwatervoorraad.
- Zorg als één overheid voor een coherente visie op- en aanpak van de vernatting en het tegengaan van bodemdaling en de CO₂-uitstoot in veengebieden. Ook hier zijn ruimtelijke keuzes nodig die op water en bodem zijn gedreven om een toekomstbestendig en betaalbaar gebruik te kunnen blijven bieden.
- Stel als overheden gezamenlijk een landelijk regiekader op voor een geordende ondergrond, gericht op het behoud en herstel van de grondwatervoorraad. Hiermee voorkomen we verrommeling van de ondergrond en verstoring van het grondwatersysteem en de waterkwaliteit. Koppel dit regiekader aan kaders voor het gebruik van de bovengrond in verband met de interactie tussen beide.
- Reserveer en bescherm voldoende reserves voor de toekomstige (drink)watervoorziening.

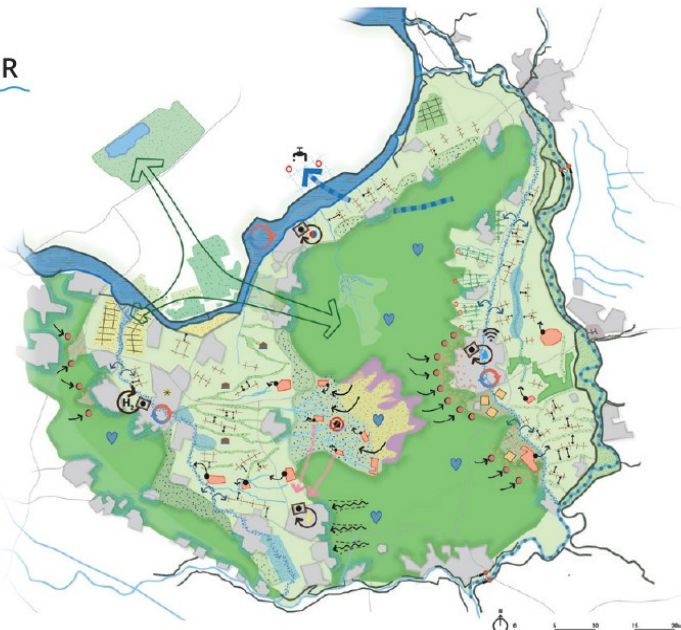
Voorbeeld:

Waterschap Vallei en Veluwe heeft een BOVI2050 ontwikkeld, een Blauwe Omgevingsvisie voor het jaar 2050 (figuur 1). Met deze driedimensionale BOVI zet Waterschap Vallei en Veluwe op geheel nieuwe wijze koers naar een duurzame en water-inclusieve leefomgeving waarin water een belangrijke rol speelt. Geheel volgens de principes van de Omgevingswet wordt gezocht naar maximale samenhang én samenwerking. Met de BOVI2050 wil het waterschap de collega-overheden helpen hun eigen omgevingsvisie op te stellen. Niet alleen omdat het belangrijk is de visie op het grote belang van water in de leefomgeving te delen. Maar ook omdat er grote uitdagingen op die leefomgeving afkomen, waarbij een beter begrip van, en omgang met, het watersysteem vaak het begin is van een integrale oplossing. Door toevoeging van extra flexibiliteit en robuustheid aan dit complete watersysteem ligt er een uitstekende basis om de kwaliteit van de leefomgeving in 2050 te verbeteren. Dat is het belangrijkste doel van de BOVI2050.

VISIEKAART ALS GESPREKSSTARTER

11 | HET NIEUWE WATERDENKEN

De visiekaart is een illustratie van een mogelijke koers voor het gebied. De koers bestaat uit integrale oplossingsrichtingen, die in beeld zijn gebracht in de visiekaart. Hiermee beperken wij ons niet tot de grenzen van ons eigen beheersgebied of onze eigen primaire taken. Het is geen plan, maar een verkenning van kansen en kansrijke combinaties, die wenselijk én mogelijk zijn. De kaart is bedoeld ter inspiratie, om het nieuwe waterdenken over te brengen, te gebruiken als startpunt voor een dialoog en voor samenwerking met onze maatschappelijke partners.

- Lokaal zuiveren bij kleine kernen en water benutten als extra bron in de bovenloop van de beken. Doorstromen vaste stof naar grote RVZI's
- Grote RVZI's Ede en Amersfoort behouden en uitbouwen als fabriek van energie en stoffen
 - * Accent op waterstofproductie in Amersfoort
 - * Accent op energiewinning in Ede
 - * Verwerken (biologische) mest in energiefabrieken
- Ontwikkeling van een natuurlijke randmeerkust met brede riviermonding aan de Eem als robuuste verbinding Veluwe-Heuvelrug en via Horsterwold naar Oostvaardersplassen
- Extreem opvoeren van infiltratiemogelijkheid op de Veluwe in combinatie met dynamische droge natuur (stuifzand en heide) in vergroot Kooijkerzand
- Water vasthouden in robuust en natuurlijk brongebied tussen Kooijkerzand en Barneveld
- Robuust brongebied vrij houden van 'klassieke' stedelijke ontwikkeling. Kansen voor experimenteel adaptief bouwen
- Vasthouden en infiltreren water in flanklandbouwgebieden Barneveld-Putten en Amersfoort-Venendaal
- Klimaatmaatschappelijke toetsing rond Baarn en Soest in combinatie met grondwatercontrole
- Windcorridors in combinatie met versterkte infiltratie in het bos ten oosten van Ede ter verkoeling van het stedelijke gebied
- Water bergen, recreatie en natuur in robuust beekdallandschap in landbouwgebied. Sterk accent op enkele beken o.a. Barneveldse Beek
- Circulaire, natuurinclusieve landbouw binnen voorwaarden van een duurzaam bodem- en watersysteem
- Toevoegen organische stof aan landbouwgrond vanuit bijvoorbeeld beekbeheer ten behoeve van sponsverking en CO₂ vastleggen
- Valleikanaal en Eem als klimaatkanaal: centrale waterbuffer en levering in droge tijden
- Innovatieve energiezuinige koeling (veehouderij) in de Gelderse Vallei mbv water
- Waterinclusieve stedelijke herstructurering in combinatie met binnenstedelijke groei. Bijzondere kans in naoorlogse woonwijken van onder andere Ede, Venendaal en Amersfoort
- Levend houden blauwe hart behoud en versterken van de grondwateraanvulling
- Thermische energie uit oppervlaktewater (TEO) uit het Valleikanaal als duurzame warmtevoorziening voor Amersfoort
- Waterinclusieve stedelijke herstructurering in bestaand stedelijk gebied in combinatie met binnenstedelijke groei. Bijzondere kans in naoorlogse woonwijken van onder andere Ede, Venendaal en Amersfoort
- Versterken natuur in combinatie met vernatting en aangepaste teelten in gebied Eemland
- Ontwikkeling van een natuurlijke randmeerkust met robuustheid als veilig, beleefbaar en ecologisch waardevol lint
- Ontwikkeling van een natuurlijke randmeerkust met robuuste verbinding Veluwe Utrechtse Heuvelrug en via Horsterwold naar Oostvaardersplassen
- Doorleveren vaste stof vanuit lokale zuiveringen naar de RVZI als energie- en grondstoffenhub
- Vergroen van infiltratiemogelijkheid op de Veluwe in combinatie met droge natuur (stuifzand heide)
- Bestaande waterbergingsgebieden langs het Valleikanaal en benedenstromen van de beken

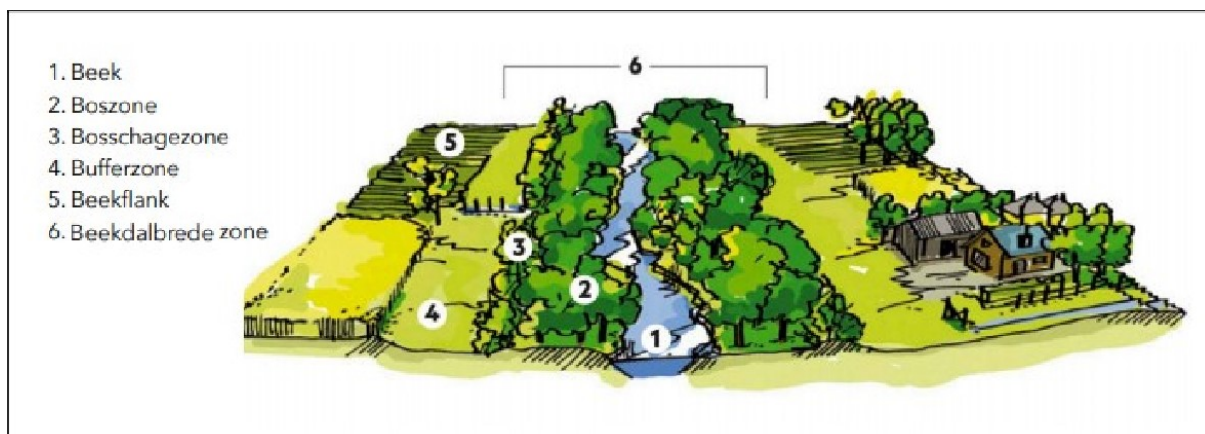
Figuur 1: Visiekaart ter illustratie van een mogelijke koers voor een gebied.

2. Water beter vasthouden en verdelen

De droge zomers van 2018, 2019 en 2020 hebben de noodzaak en urgentie van een andere kijk op het Nederlandse watersysteem onverhoopt duidelijk gemaakt en direct in gang gezet. Waterschappen en drinkwaterbedrijven hebben op een aantal plekken verkenningen uitgevoerd en concrete plannen van aanpak geformuleerd om infiltratieprojecten te realiseren en/of klimaatbuffers aan te leggen, waarvan figuur 1 een voorbeeld is. Oplossingsrichtingen worden lokaal/regionaal bepaald omdat de meest geschikte aanpak afhankelijk is van de aard en situatie van de bronnen, de infrastructuur en de watervraag.

Klimaatbuffers bijvoorbeeld kunnen bijdragen aan een duurzame watervoorziening en tegelijkertijd zorgen voor natuurontwikkeling en extra waterberging (retentie). Bij een concrete (regionale) aanpak die in delen van oost, midden en zuid Nederland toepasbaar is denken we bijvoorbeeld aan de zogenaamde beekdalbrede aanpak (figuur 2) waarin water écht een leidend principe binnen de ruimtelijke ordening van een gebied is. Ter achtergrond: in de afgelopen eeuw zijn natuurbeken gemiddeld met een factor 4 verbreed of verdiept, waardoor het waterpeil structureel zakte. Om toch het gewenste waterpeil te krijgen zijn stuwen geplaatst. Bij beekherstel worden die stuwen vaak weer verwijderd en de bedding krijgt weer meanders. Als de beekbodem dan op het diepe niveau blijft, is er geen vernatting. Alleen door de bedding op te hogen, verhogen we de ontwateringsbasis en houden we meer water vast in de bodem. Dat kan alleen als in een bredere zone de gebruiksfuncties worden aangepast dus het betreft naast technische uitdagingen ook het ruimtelijke inpassingsvraagstuk (zie uitgangspunt 1) waarbij het Rijk, maar ook zeker provincies en gemeenten een belangrijke rol hebben te vervullen.

Voldoende waterbeschikbaarheid beperkt zich niet alleen tot het grondwater maar gaat ook over de aanwezigheid van voldoende oppervlaktewater met een goede kwaliteit. Voor de grote rivieren en meren is het belangrijk dat er voldoende internationale aanvoer blijft van Rijn- en Maaswater. Door een goede sturing van deze aanvoer in het Nederlandse hoofdwatersysteem en voldoende waterberging, bijvoorbeeld in het IJsselmeergebied, houden we ook voldoende water om de verzilting tegen te gaan.

Figuur 2: Illustratie van de zogenaamde beekdalbrede aanpak waarin water een leidend principe is voor ruimtelijke inrichting.

Wat we zelf kunnen bieden:

- Als waterschappen en drinkwaterbedrijven kunnen we een topprioriteit geven aan het vasthouden van water als onderdeel van de transitie naar klimaatrobuuste grond- en oppervlaktewatersystemen waarbij onttrekkingen en aanvullingen duurzaam in balans zijn. Heel praktisch eerst via pilots die (als het goed werkt) breder kunnen worden vertaald:
 - Waterschap Aa en Maas heeft in het Ontwerp Waterbeheerprogramma voor 2022-2027 opgenomen te streven naar 10 centimeter grondwaterstandsverhoging en voert met de betrokken partijen in het gebied het gesprek hoe dat met elkaar kan worden gerealiseerd en wat een ieder hier aan bij kan dragen.

- Drinkwaterbedrijf Vitens werkt aan wateraanvoerplannen voor Salland en de Achterhoek, werkt aan de optimalisatie van infiltratieprojecten Veluwe (Epe), verkent de transitie van het watersysteem en duurzame inpassing winningen in de Achterhoek, ontwikkelt klimaatbestendige winconcepten om de kwetsbare gebieden te ontlasten, en initieert concepten voor ruimtelijk inrichting en klimaatbestendig watersysteem (Panorama Waterland).
- Waterschappen en drinkwaterbedrijven kunnen – in het verlengde van goede samenwerking in grondwaterbeschermingsgebieden – initiatief nemen om met provincies te verkennen hoe grondwateraanvulling gezamenlijk vormgegeven kan worden.
- De afspraak om samen het water- en droogtevraagstuk in de regio op te pakken, projecten te initiëren en te werken aan een gezamenlijke regionale uitvoeringsagenda.
- Waterschappen verbeteren waar nodig hun zicht en grip op de grondwateronttrekkingen.

Wat vragen we:

- Creëer onder andere op de zandgronden in hoog Nederland grootschalige klimaatbuffers. Zorg als Rijk voor middelen (vanuit Klimaatakkoord, Programma's Natuur en Stikstof) om dit te stimuleren. Combineer waar mogelijk met andere gebiedsgerichte aanpak en investeringen (bijv. in grondwaterbeschermingsgebieden).
- Zorg in laag Nederland voor een coherente aanpak van vernatting in het veenweidegebied in combinatie met het tegengaan van bodemdaling en het beperken van de CO2 uitstoot.
- Zorg ten behoeve van een duurzame grondwatervoorraad voor het in balans brengen van grondwateronttrekkingen met de grondwateraanvulling door samenwerking tussen provincies, waterschappen, drinkwaterbedrijven en andere betrokkenen (landbouw, bedrijven) te bevorderen.
- Dring als Rijk in gesprekken met bovenstroomse landen (Duitsland, België en Frankrijk) aan op het treffen van benodigde maatregelen voor het behalen/behouden van voldoende waterkwantiteit en waterkwaliteit in de grote rivieren t.b.v. de watervoorziening.

3. Zuinig omgaan met water

Zuinig omgaan met water gaat in eerste instantie om het voorkomen van verspilling, om efficiënt gebruik en - waar mogelijk - hergebruik van water. Daarnaast wordt sinds een aantal jaren intensief ingezet op alternatieve bronnen voor watergebruik, teneinde onttrekkingen te verminderen. Voorbeelden daarvan zijn verkenningen naar zuivering van brak kwelwater, regenwater en rioolwaterzuiverings-effluent vanuit het perspectief van maatschappelijke kosten en baten. Ter illustratie, als het opkomende brakwater kan worden afgevangen en gebruikt voor bv. drinkwaterproductie heeft de landbouw minder last van de toenemende verzilting en tegelijkertijd kan daarmee zoetwater om de polder door te spoelen worden bespaard. Tevens wordt door dochterbedrijven van drinkwaterbedrijven in sommige gevallen industrie-water geleverd, voor doeleinden waarvoor strikt genomen geen water van drinkwaterkwaliteit nodig is. Verder wordt steeds intensiever ingezet op bewustwording van- en advies aan consumenten en zakelijke klanten waarmee waterbesparing wordt nagestreefd. Voorbeelden hiervan zijn waterscans bij bedrijven, beregeningsapps voor agrariërs en campagnes over bewust gebruik, inclusief waterbesparingstips bij huishoudelijke gebruikers.

Wat we zelf kunnen bieden:

- We kunnen via een case-by-case benadering intensiever onderzoeken wat de mogelijkheden voor hergebruik van restwater/effluent en de inzet van alternatieve bronnen zoals brak water voor grootgebruikers zijn. Een deel van de oplossing voor een duurzame waterbalans en watervoorraad zit in 'het juiste water voor de juiste toepassing'.
- We kunnen samen verkennen welke meerwaarde bereikt kan worden in samenwerking in de waterketen, monitoring, kennis en onderzoek (met betrokken instellingen KWR en STOWA) en innovaties. De Nederlandse watersector staat hoog in het internationale vaandel en dat willen we zo houden.

- Drinkwaterbedrijven stellen samen met waterbeheerders en industriële watergebruikers waterprofielen op om inzicht te geven in de watervoorziening en om na te gaan hoe waterreductie kan worden gerealiseerd.

Wat vragen we:

- Een gezamenlijke Nationale communicatiecampagne vanuit overheden en betrokken partijen richting burgers, ondernemers en bedrijven om zuinig om te gaan met water en bewustwording te creëren rond waterbesparing.
- Stimulering van de samenwerking van betrokken partijen, door vanuit het Rijk te investeren in kennis- en innovatieprogramma's en door wettelijke belemmeringen weg te nemen. Denk daarbij aan het hergebruik van afvalstoffen als grondstof, of aan fiscale regels die samenwerking in de weg staan.
- Stimuleer dat regenwater in de bebouwde omgeving wordt opgevangen en gebruik voor aanvulling grondwater en terugdringen drinkwatergebruik (bijvoorbeeld voor sproeien en de auto wassen).
- Dring het watergebruik van landbouw, zakelijke gebruikers en particulieren terug en stimuleer passend gebruik: 'het juiste water voor de juiste toepassing'. Maak werk van een combinatie van effectieve instrumenten c.q. maatregelen om dit te realiseren.
- Zet bij de woningbouwopgave actief in op water-robust bouwen en vermindering van watergebruik, onder andere door het stimuleren van innovatie en hergebruik.

In onderstaande illustratie (figuur 3) is te zien hoe het zuiveringsproces van regen en rioolwater in Waterfabriek Wilp er schematisch uit ziet. Uit afvalstoffen worden grondstoffen gewonnen zonder negatieve impact op de leefomgeving en tegelijk worden ook microverontreinigingen, zoals geneesmiddelen en microplastics effectief verwijderd. Effluent komt weer in het oppervlaktewater terecht. Met de ontwikkeling van de waterfabrieken – zoals de Waterfabriek Wilp – worden twee doelstellingen in één keer behaald: schoon water (effluent) terug in het oppervlaktewater en een toekomstbestendige waterzuivering.

Figuur 3: Schematische weergave waterfabriek WILP

4. Waterkwaliteit verbeteren en vervuiling voorkómen

Waterkwaliteit en waterkwantiteit zijn twee kanten van dezelfde medaille. Voor een klimaatrobuust watersysteem is een goede waterkwaliteit cruciaal, evenals voor de biodiversiteit. Voor een goede drinkwaterkwaliteit zijn schone bronnen ook essentieel. Als we meer water gaan vasthouden, bufferen in oppervlaktewater en infiltreren in de bodem moet de kwaliteit van het water goed zijn. Ook voor het streven naar 'het juiste water voor de juiste toepassing', speelt waterkwaliteit een fundamentele rol.

Het is daarom van groot belang dat alle overheden bescherming en verbetering van de grond- en oppervlaktewaterkwaliteit en van de kwaliteit van bronnen voor drinkwater in hun 'waterplannen' en 'omgevingsvisies' prioriteit geven. Een goede afstemming tussen overheden wordt nog belangrijker vanwege de toegenomen decentralisatie in aanloop naar de invoering van de Omgevingswet. Het zou goed zijn als het Rijk hierbij een regierol vervult.

Daarnaast moet het voorkómen van vervuiling de basis zijn voor iedereen. Want wat er niet inkomt hoeft er ook niet uitgehaald te worden. Een echte verbetering van de waterkwaliteit vraagt om meer inspanning om verontreiniging van grond- en oppervlaktewater te voorkómen: van de landbouw om duurzamer te produceren en emissies van nitraten, fosfaten en gewasbeschermingsmiddelen naar bodem en water tot een minimum te beperken. En ook van bedrijven wordt verwacht dat ze zo min mogelijk lozen (niet lozen moet in principe de norm zijn) en dat ze transparant zijn over wát ze lozen. Overheden wordt gevraagd om de vergunningverlening te verbeteren en te zorgen dat toezicht op en handhaving van de vergunningsvoorwaarden en de voorschriften die in de wetgeving zijn opgenomen op orde zijn. Voor de waterkwaliteit van de grote rivieren is het van belang dat er goede (internationale) afspraken gemaakt worden over de waterverdeling en over vermindering van de lozing van verontreinigingen op de Rijn en Maas. Hierdoor verbetert feitelijk ook de beschikbaarheid van voldoende oppervlaktewater van goede kwaliteit. Bestaande en toekomstige (gereserveerde) bronnen voor drinkwaterproductie moeten verzekerd zijn van een adequaat beschermingsregime om te zorgen voor een goede waterkwaliteit (zgn. 'beschermen om te blijven').

Een deel van de vervuiling van het watersysteem met chemische stoffen wordt veroorzaakt door consumentenproducten. Microplastics zijn een voorbeeld maar ook sommige verzorgingsproducten. Een goede waterkwaliteit wordt ook geholpen door een omschakeling naar duurzamere productiemethoden en consumentenproducten die beter afbreekbaar zijn. Waterkwaliteitsproblemen met microverontreinigingen kunnen vooral opgelost worden door een integraal stoffenbeleid, met een belangrijkere rol voor (Europese) toelating van stoffen.

Wat we zelf kunnen bieden:

- We monitoren de waterkwaliteit en signaleren acute en potentiële bedreigingen.
- Binnen afgesproken normenkaders verlenen waterschappen - daar waar bedrijven niet vallen onder algemene regels - vergunningen. Ook zorgen waterschappen voor toezicht op en handhaving van de vergunningsvoorwaarden en de voorschriften die in de wetgeving zijn opgenomen.
- We delen onze data en kennis met andere partijen bijvoorbeeld ten behoeve van zuivering en vergunningverlening.
- Met een financiële impuls van het Rijk voeren waterschappen circa 30 demonstratieprojecten uit waar het afvalwater aanvullend gezuiverd wordt.
- We dragen bij aan het opstellen van de gebiedsdossiers om de Kaderrichtlijn Water doelen bij de winningen voor drinkwaterproductie te helpen bereiken.
- We zijn actief in (inter)nationale en regionale projecten gericht op bronaanpak. Zo werken we vanzelfsprekend samen met de landbouwsector om emissies van nitraten, fosfaten en gewasbeschermingsmiddelen terug te dringen. Waterschappen en drinkwaterbedrijven werken samen met partijen uit de zorgsector om te komen tot een reductie van de concentratie van medicijnresten in het milieu.

Wat vragen we:

- Alle overheden moeten verbetering van de waterkwaliteit van grond- en oppervlaktewater en de kwaliteit van bronnen voor drinkwater prioriteit geven in hun water- en omgevingsplannen, om de doelen van de Kaderrichtlijn Water te kunnen halen. O.a. door het opnemen van de relevante maatregelen uit de gebiedsdossiers.
- Vervuiling voorkómen moet de basis zijn voor iedereen. Wat er niet in zit, hoeft er ook niet uit. Extra inspanning is nodig om de waterkwaliteit van grond- en oppervlaktewater te verbeteren, zodat deze aan de normen voldoet. Voor de bronnen voor drinkwater is extra inspanning nodig, omdat de waterkwaliteit zoveel moet verbeteren dat op termijn minder zuiveringsinspanning nodig is. Want dat is internationaal de afspraak.
- Niet alleen versterking van de rol van vergunningverlening en toezicht, maar ook een (Europees) toelatingsbeleid gericht op een intrinsieke verduurzaming van productieketens en consumentenproducten is wenselijk.

Aan de slag!

Op woensdag 17 maart 2021 staan de verkiezingen voor een nieuwe Tweede Kamer gepland. En daarna zullen de beoogde coalitiepartijen een nieuw Regeerakkoord gaan opstellen. Op het vlak van water (beschikbaarheid en kwaliteit) is veel werk aan de winkel. De Unie van Waterschappen en Vewin nodigen met de aanbevelingen in deze agenda de leden(organisaties) uit om een appèl te doen, zeker aan de politiek en de Rijksoverheid, maar ook aan de andere overheden en bovenal aan de samenleving. Naast de handschoen die wij zelf oppakken is ondersteuning vanuit de politiek nodig, niet alleen in het regeerakkoord maar ook in het Rijksbeleid de komende regeerperiode om de beoogde watertransitie te bereiken.

Een herbezinning nu is op zijn plaats, om straks erger te voorkomen: water moet een leidende, drijvende en bepalende factor zijn voor onze samenleving. De watertransitie die wij beogen dient daarom een heldere weerslag te krijgen in het Regeerakkoord van 2021.